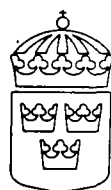

Regeringens proposition

1991/92:109

om utvidgad användning av samhällstjänst m.m.

Prop.
1991/92:109

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag ur regeringsprotokollet den 6 februari 1992.

På regeringens vägnar

Carl Bildt

Gun Hellsvik

Propositionens huvudsakliga innehåll

Propositionen innehåller förslag om en utvidgning till hela landet av den användning av påföljdsformen samhällstjänst som sedan den 1 januari 1990 pågått på försök på fem orter. Utvidgningen föreslås ske från och med den 1 januari 1993, när den ursprungliga treåriga tillämpningsperioden går ut. Den utvidgade tillämpningen föreslås tidsbegränsad till utgången av år 1995 i väntan på att en mera permanent ordning kan införas.

Vidare föreslås att domstol i samband med att häktad döms till kontraktsvård skall ges möjlighet att förordna att den dömda skall vara omhändertagen en kortare tid i avvaktan på att planerad behandling inleds. Denna ändring föreslås träda i kraft den 1 juli 1992.

1 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken

dels att 33 kap. 5 § skall ha följande lydelse,

dels att det i 28 kap. skall införas en ny paragraf, 6 b §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

28 kap.

6 b §

I fall som avses i 6 a § får rätten förordna att den dömda, om han är häktad i målet, i stället skall omhändertas till dess han överförs till det behandlingshem eller den vårdgivare som anges i behandlingsplanen. Omhändertagandet får inte pågå längre än en vecka.

33 kap.

5 §¹

Dömes någon till fängelse på viss tid eller förordnar rätten, med tillämpning av 34 kap. 1 § 1, att sådan påföljd skall avse ytterligare brott, och har den dömda med anledning av misstanke om brott, som prövats genom dom i målet, under en sammanhängande tid av minst tjugofyra timmar varit berövad friheten som anhållen, häktad eller intagen på en enhet för rättspsykiatrisk undersökning med stöd av 10 § lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning, skall tiden för frihetsberövandet, till den del därunder icke samtidigt skett verkställighet av dom i annat mål, anses som tid under vilken den ådömda påföljden verkställts i anstalt. Domstolen skall i domen angiva det antal dagar påföljden skall anses verkställd. Är den tid varmed ådömt fängelse överstiger frihetsberövandet ringa, må förordnas att fängelsestraffet skall anses helt verkställt genom frihetsberövandet.

Undanröjes villkorlig dom eller skyddstillsyn och dömes i stället till fängelse på viss tid, äger, i den mån tillgodoräknande inte skett enligt första eller tredje stycket, första stycket tillämpning även i fråga om

1. frihetsberövande som föregått den villkorliga domen eller domen påskyddstillsyn,

2. frihetsberövande som föregått dom genom vilken förordnats att den villkorliga domen eller skyddstillsynen skall avse även ytterligare brott samt

3. sådant omhändertagande som avses i 28 kap. 11 § tredje stycket. 3. sådant omhändertagande som avses i 28 kap. 6 b § eller 11 § tredje stycket.

¹ Senaste lydelse 1991:1138.

Dömes någon till böter och har han med anledning av misstanke om brott, som prövats genom dom i målet, varit berövad friheten på sätt som angives i första stycket, må förordnas att påföljden skall anses helt eller delvis verkställd genom frihetsberövandet. Prop. 1991/92:109

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1992.

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken att 49 kap. 4 § och 51 kap. 8 § skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

49 kap.

4 §¹

Talan mot underrätts beslut under rättegången skall föras särskilt, om rätten

1. avvisat ombud, biträde eller försvarare eller ogillat ett yrkande härom;

2. ogillat tredje mans yrkande att få som intervenient deltaga i rättegången;

3. förelagt en part eller någon annan att förete skriftligt bevis eller att tillhandahålla föremål för syn eller besiktning eller vid prövning enligt 3 kap. 3 § andra stycket 4 eller 5 tryckfrihetsförordningen eller 2 kap. 3 § andra stycket 4 eller 5 yttrandefrihetsgrundlagen funnit det vara av synnerlig vikt att en uppgift som avses där lämnas vid vittnesförhör eller förhör med en part under sanningsförsäkran;

4. utlåtut sig angående ådömande av förelagt vite eller häkte eller om ansvar för förseelse i rättegången eller angående skyldighet för någon, som ej är part eller intervenient, att gottgöra i rättegången vållad kostnad;

5. utlåtut sig angående ersättning eller förskott av allmänna medel till målsägande eller angående ersättning eller förskott till biträde, försvarare, vittne, sakkunnig eller annan, som ej är part eller intervenient;

6. utlåtut sig i tvistemål angående kvarstad eller annan åtgärd enligt 15 kap. eller i brottmål angående häktning eller åtgärd, som avses i 25–28 kap.;

6. utlåtut sig i tvistemål angående kvarstad eller annan åtgärd enligt 15 kap. eller i brottmål angående häktning, åtgärd som avses i 25–28 kap. eller omhändertagande enligt 28 kap. brottsbalken;

7. avslagit begäran om biträde eller försvarare eller till sådant uppdrag förordnat annan än part föreslagit;

8. utlåtut sig i annat fall än som avses i 5 eller 7 i fråga som gäller allmän rättshjälp; eller

9. avslagit begäran om rättshjälp åt misstänkt i brottmål eller om ersättning eller förskott till part, som åtnjuter sådan förmån.

Särskild talan skall föras genom besvär. Är fråga om beslut, som avses i 1, 2, 3, 7, 8 eller 9, åligge den som vill föra talan att, om beslutet meddelats vid sammanträde för förhandling, genast och eljest inom en vecka från den dag, då han erhöill del därav, anmäla missnöje; försummas det, äge han ej vidare rätt till talan. Rätten pröve genast, om anmälan rätteligen gjorts.

I fråga om missnöjesanmälan av myndigheter, som enligt lag eller förordnande med stöd av lag är behöriga att överklaga beslut som avses i andra stycket, gäller följande. Har beslutet meddelats vid sammanträde för förhandling vid vilken myndigheten inte har varit företräd, skall missnöje anmälas senast en vecka från dagen för beslutet.

¹ Senaste lydelse 1991:1561.

51 kap.

8 §²

För målets beredande skall vadeinlagen med därvid fogade handlingar delges vadesvaranden, som skall föreläggas att avge skriftligt genmäle.

Om det är uppenbart att vadetalan är ogrundad, får hovrätten dock genast meddela dom i målet utan att någon åtgärd enligt första stycket vidtas.

Om tingsrätten har avslagit ett yrkande om åtgärd, som avses i 26–28 kap., eller förordnat om att en sådan åtgärd skall hävas, får hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla till dess något annat bestäms. Om tingsrätten har beviljat åtgärd som nu sagts, får hovrätten omedelbart förordna att vidare åtgärd för verkställighet av beslutet inte får äga rum. I frågor om häktning eller reseförbud får hovrätten göra ändring i tingsrättens beslut även om motparten inte hörts.

Om tingsrätten har avslagit ett yrkande om åtgärd, som avses i 26–28 kap., eller förordnat om att en sådan åtgärd skall hävas, får hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla till dess något annat bestäms. Om tingsrätten har beviljat åtgärd som nu sagts, får hovrätten omedelbart förordna att vidare åtgärd för verkställighet av beslutet inte får äga rum. I frågor om häktning, reseförbud eller omhändertagande enligt 28 kap. brottsbalken får hovrätten göra ändring i tingsrättens beslut även om motparten inte hörts.

Om hovrätten beslutat häkta någon som inte är närvarande vid rätten, skall 24 kap. 17 § tredje och fjärde styckena tillämpas.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1992.

² Senaste lydelse 1987:1211.

Lag om ändring i lagen (1989:928) om försöksverksamhet med samhällstjänst

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1989:928) om försöksverksamhet med samhällstjänst, som gäller till utgången av år 1992,

dels att 1 § skall upphöra att gälla,

dels att hänvisningen till 2 § i nuvarande 3–6 §§ i stället skall avse 1 §,

dels att nuvarande 2–6 §§ skall betecknas 1–5 §§.

dels att rubriken samt övergångsbestämmelsen skall ha följande lydelse.

Lag om samhällstjänst

Nuvarande lydelse

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1990 och upphör att gälla vid utgången av år 1992. Har föreskrift enligt 2 § meddelats innan lagen upphört att gälla, skall dock bestämmelserna i 2–6 §§ fortsätta att tillämpas.

Föreslagen lydelse

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1990 och upphör att gälla vid utgången av år 1995. Har föreskrift enligt 1 § meddelats innan lagen upphört att gälla, skall dock bestämmelserna i 1–5 §§ fortsätta att tillämpas.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1993.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 6 februari 1992

Närvarande: statsministern Bildt, ordförande, och statsråden B. Westerberg, Friggebo, Laurén, Hörnlund, Olsson, Svensson, af Ugglas, Dinkelspiel, Thurdin, Hellsvik, Wibble, Björck, Davidson, Könberg, Odell, P. Westerberg, Ask

Föredragande: statsrådet Hellsvik

Proposition om utvidgad användning av samhällstjänst m.m.

1 Inledning

Genom lagen (1989:928) om försöksverksamhet med samhällstjänst öppnades möjlighet för ett begränsat antal domstolar att döma till skyddstillsyn med föreskrift om samhällstjänst. Lagens giltighetstid är inskränkt till åren 1990–1992. (Se prop. 1989/90:7, JuU10, rskr. 55.)

Jag kommer nu att behandla frågan om vad som bör gälla efter den nu pågående försöksperioden i avvaktan på att en mera permanent ordning kan införas. Jag skall också ta upp vissa frågor som har behandlats av en utredning.

Med stöd av regeringens bemyndigande tillkallade dåvarande chefen för justitiedepartementet i februari 1990 en särskild utredare, lagmannen Johan Leche, för att överväga möjligheterna att vidareutveckla innehållet i de påföljder som utgör alternativ till fängelsestraffet och mot den bakgrunden pröva behovet av justeringar av bestämmelser angående valet mellan fängelse och andra påföljder samt se över vissa frågor om verkställighet av fängelsestraff. Utredningen antog namnet påföljdsutredningen. Till utredningen överlämnades senare ytterligare frågor.

I maj 1991 överlämnade utredningen sitt betänkande (SOU 1991:45) Påföljdsfrågor. Frigivning från anstalt, m.m. I betänkandet behandlas en rad frågor med anknytning till verkställighet av påföljder.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av riksdagens ombudsmän (JO), justitiekanslern (JK), hovrätten för Västra Sverige, Uppsala, Köpings och Malmö tingsrätter, kammarrätten i Jönköping, riksåklagaren (RÅ), rikspolisstyrelsen (RPS), kriminalvårdsstyrelsen (KVS), kriminalvårdsnämnden, första övervakningsnämnden i Stockholm, övervakningsnämnderna i Borås, Örebro och Luleå, brottsförebyggande rådet (BRÅ), socialstyrelsen, statens rättskemiska laboratorium, juridiska fakulteten vid Uppsala universitet, statskontoret, riksrevisionsverket, Svenska kommunförbundet, Tjänstemännens centralorganisation, Sveriges akademikers

centralorganisation (SACO), Sveriges domareförbund, Sveriges advokatsamfund, Föreningen Skyddsvärnet i Stockholm, Föreningen Sveriges frivårdstjänstemän, Svenska fångvårdssällskapet, Föreningen styresmän och assistenter inom kriminalvården, Svenska skyddsförbundet samt Riksförbundet Frivilliga samhällsarbetare.

RÅ har överlämnat yttranden från överåklagarna vid åklagarmyndigheterna i Stockholm och Malmö samt överåklagarna vid regionåklagarmyndigheterna i Jönköping och Härnösand. KVS har bifogat yttranden från regionmyndigheterna i Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Härnösand, Umeå och Örebro.

SACO har, utan något eget ställningstagande, sänt in yttranden från Sveriges Psykologförbund och Sveriges Socionomers, personal- & förvaltningstjänstemäns riksförbund.

En sammanställning av remissyttrandena har upprättats i justitiedepartementet och finns tillgänglig i lagstiftningsärendet (dnr 91-1364).

Jag avser att här ta upp förslagen i påföljdsutredningens betänkande till behandling. Jag är nu endast beredd att förorda att förslagen läggs till grund för lagstiftning i begränsad omfattning. Utredningens lagförslag i de delarna bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*. Som jag skall återkomma till är nämligen de flesta av de frågor som behandlas i utredningens betänkande enligt min mening av ett sådant slag att de i stället bör övervägas i ett vidare sammanhang.

Lagrådet

Regeringen beslutade den 23 januari 1992 att inhämta lagrådets yttrande över förslag till ändringar i brottsbalken, rättegångsbalken och lagen (1989:928) om försöksverksamhet med samhällstjänst. Lagförslagen och lagrådets yttrande bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 2* resp. *bilaga 3*.

Lagrådet har inte i sak haft något att erinra mot de framlagda lagförslagen men har förordat en lagtekniskt mer begränsad ändring i lagen om försöksverksamhet med samhällstjänst. Jag står i denna del, med några redaktionella ändringar, fast vid mitt ursprungliga förslag av skäl som redovisas under avsnitt 2.2.2 nedan. I förhållande till lagrådsremissen har därutöver några redaktionella ändringar skett av föreslagen lagtext i 28 kap. 6 b § brottsbalken.

2 Samhällstjänst

2.1 Bakgrund

Riksdagens beslut att inleda en treårig försöksverksamhet grundade sig på bl.a. relativt långvariga erfarenheter i andra länder av samhällstjänst som påföljd. Särskilt framträdande var de erfarenheter som hade vunnits i Danmark och Norge. Det hade även förekommit en diskussion i Sverige om samhällstjänst, se bl.a. frivårdskommitténs slutbetänkande (SOU 1984:32)

Nya alternativ till fängelsestraff. En närmare redogörelse för bakgrunden lämnas i prop. 1989/90:7 s. 4 ff. Prop. 1991/92:109

Regeringens av riksdagen godtagna förslag till lag om försöksverksamhet med samhällstjänst innebär att rätten i brottmål får döma till skyddstillsyn med föreskrift att den dömda skall utföra samhällstjänst genom oavlönat arbete i en omfattning som bestäms i domen. En förutsättning för en sådan dom är att den tilltalade har förklarat sig villig att följa föreskriften samt att föreskriften bedöms vara av avgörande betydelse för att döma till skyddstillsyn i stället för fängelse. Domstolen skall i domen ange hur långt straff som skulle ha dömts ut, om fängelse i stället valts som påföljd. Om den dömda inte fullgör sina skyldigheter enligt föreskriften får påföljden undanröjas och ersättas med fängelsestraff. Försöksverksamheten skulle temporärt vara begränsad till fem tingsrätter. Domstolar och myndigheter har stor frihet att under försöksperioden anpassa verksamheten till praktiska förutsättningar.

Den 7 december 1989 uppdrog regeringen åt BRÅ att utvärdera försöksverksamheten. BRÅ har den 15 augusti 1991 till regeringen överlämnat en delrapport som behandlar de första 15 månaderna av försöksverksamheten. En sammanfattning av delrapporten bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 4*.

Utvecklingen i de övriga nordiska länderna har gått vidare. I Norge bedömdes resultatet av försöksverksamheten som så lyckat att den norska regeringen i maj 1990 föreslog att samhällstjänst (samfunnstjeneste) skulle införas i straffeloven som en självständig påföljd [se Ot.prp. nr. 72 (1989–90)]. Propositionsförslaget godtogs med några smärre ändringar av stortinget och sedan den 1 september 1991 är samhällstjänst en självständig påföljd i Norge.

Även i Danmark har erfarenheterna av försöksverksamheten varit positiva. Strafföverrådet har i ett betänkande [se Strafföverrådets betänkning om samfundstjeneste – Delbetänkning om sanktionsspørgsmål (Betänkning Nr. 1211, København 1990)] uttalat att försöksverksamheten varit så lyckad att det inte råder någon tvekan om att samhällstjänst bör permanentas som påföljd. Mot bakgrund härav föreslog den danska regeringen att samhällstjänst skulle föras in i straffeloven som en permanent påföljd. Folketinget godtog förslaget och lagändringen träder i kraft den 1 april 1992 (Lov nr. 6 af 3 januar 1992).

I Finland har efter överväganden samhällstjänst som påföljd införts på försök sedan den 1 januari 1991. Försöksverksamheten är snarlik den svenska och begränsad geografiskt. Försöket skall pågå i tre år.

2.2 Motivering

2.2.1 Försöksverksamhetens inledning

Under 1 ovan har jag nämnt att BRÅ har i uppdrag att utvärdera försöket med samhällstjänst. I delrapporten redogör BRÅ främst för hittills gjorda erfarenheter av den praktiska hanteringen av påföljden. Administrativt har

verksamheten fungerat väl. Det har inte visat sig vara några nämnvärda svårigheter att finna lämpliga arbetsgivare. I stort sett samtliga arbetsgivare som har haft samhällstjänstdömda hos sig har dessutom visat sig villiga att ta emot ytterligare dömda. Frivårdsmyndigheterna synes ha kunnat lokalisera de tilltalade som bör komma i fråga för samhällstjänst. En tillfredsställande stor andel av de dömda har också fullgjort sin samhällstjänst enligt arbetsplanen.

2.2.2 Samhällstjänst även efter år 1992?

Mitt förslag: Samhällstjänst skall användas även efter år 1992 men då i hela landet.

Den positiva inledningen av försöksverksamheten talar med styrka för att utvecklingen i Sverige kommer att bli densamma som i andra länder som har infört samhällstjänst som ett permanent inslag i påföljdssystemet efter en inledande försöksverksamhet. Här kan särskilt pekas på erfarenheterna i Norge och Danmark. Även om det kvarstår flera viktiga frågor av mer principiell natur att ta ställning till kan det konstateras att allt talar för att påföljdsformen samhällstjänst har kommit för att stanna.

En fullständig utvärdering av den treåriga försöksperioden blir inte klar förrän i april 1994, dvs. mer än ett år efter försöksperiodens utgång. Med hänsyn till att allt talar för att utfallet av försöksverksamheten kommer att motivera en fortsatt användning av samhällstjänst som påföljd bör möjligheterna att använda samhällstjänst inte upphöra i och med den nuvarande försöksperiodens utgång.

Den första fråga som då reses är om det finns underlag att redan nu föreslå att samhällstjänst skall utgöra en permanent del av vårt påföljdssystem, vilket i så fall bör leda till att reglerna om samhällstjänst tas in i brottsbalken. Alternativet är att låta den nuvarande verksamheten fortsätta antingen i den form den nu har, eller förändra den på något sätt i avvaktan på en mera permanent ordning.

Enligt min mening är det uppenbart att det saknas tillräckligt underlag för att nu föreslå en permanent reglering av samhällstjänsten. Försöket har pågått så pass kort tid att det inte ger underlag för några säkra slutsatser beträffande flera viktiga frågor. Däribland kan nämnas den i propositionen, av lagrådet och av justitieutskottet behandlade frågan om samhällstjänst bör konstrueras som en fristående påföljd. En annan fråga som har samband härmed är om förutsättningarna för att välja samhällstjänst bör sammanfalla med förutsättningarna för att välja skyddstillsyn. Jag tänker t.ex. på behovet av övervakning av den dömda. Hittillsvarande hovrättspraxis har också varierat vad gäller nödvändigheten av att det skall finnas risk för återfall för att samhällstjänst skall kunna väljas som påföljd (se bl.a. RH 1990:115).

Vidare går det ännu inte att säga om återfallsbenägenheten påverkas av en samhällstjänstpåföljd. Danska erfarenheter talar för att återfallsbenägen-

heten är lägre hos dem som dömts till samhällstjänst än hos dem som dömts till fängelse (se Straffelovrådets betänkning om samfundstjeneste, Nr. 1211 för 1990 s. 157). I Sverige saknas ännu underlag för att dra några slutsatser av tillräcklig säkerhet. Det kan även finnas anledning att närmare studera om samhällstjänst bör kunna användas i större utsträckning även för andra ålderskategorier än dem som försöksverksamheten främst tar sikte på.

Dessa frågor bör nog övervägas innan samhällstjänst införs som en permanent del av påföljdssystemet. Jag avser att inom kort föreslå regeringen att en parlamentarisk utredning skall tillkallas för att bl.a. allmänt se över frågan om alternativa påföljder. Den utredningen bör även få i uppdrag att överväga hur samhällstjänsten mer permanent bör inordnas i brottsbalkens påföljdssystem. Utredningen bör härvid beakta såväl erfarenheterna av den nu pågående lokalt begränsade försöksverksamheten som av den utvidgade verksamhet som jag här föreslår.

De principiella frågor jag nämnt ovan är visserligen betydelsefulla men är inte av den karaktären att de kan åberopas som skäl för att avbryta användningen av samhällstjänst i den form som används under den nu pågående försöksverksamheten. Jag föreslår att användningen av påföljdsformen skall fortsätta under ytterligare en treårsperiod i avvaktan på att en mera permanent ordning kan införas.

Justitiekortet (se 1989/90:JuU10 s. 8) uttalade att det i samband med en förlängning av försöksverksamheten framstod som naturligt att överväga om den reglering och den lokala avgränsning av verksamheten som då föreslogs borde ändras eller preciseras på olika sätt. För min del finner jag det inte finnas underlag för att nu föreslå ändringar av de materiella förutsättningarna för val av samhällstjänst som påföljdsform. Inte heller finns anledning att i detta sammanhang i övrigt ändra vad som i försökslagen föreskrivs om övervakningsnämndens verksamhet, den undanröjande domstolens skyldighet att beakta angivet alternativstraff samt ersättning för skada. Vid en förlängd användning av påföljdsformen behöver således inte det materiella innehållet i den nuvarande lagens 2-6 §§ ändras.

När det gäller den lokala avgränsningen riktades viss kritik mot att en brottspåföljd inte skulle kunna användas över hela landet. Begränsningen till fem tingsrätter godtogs visserligen av lagrådet och justitiekortet med hänsyn till att det var fråga om en tidsbegränsad försöksverksamhet. De betänkligheter som kan finnas mot en lokalt begränsad tillämpning av en påföljdsform ökar emellertid i styrka om verksamheten sträcks ut i tiden. Härtill kommer att erfarenheterna av den försöksverksamhet som nu bedrivs talar för att en utvidgad tillämpning inte kommer att medföra några mer påtagliga praktiska problem. Med hänsyn härtill finns det enligt min mening redan nu anledning att föreslå att samhällstjänst skall kunna användas i hela landet.

När det gäller att bestämma tidpunkten för en utvidgning bör flera olika omständigheter beaktas. Den pågående försöksverksamheten bör få fortgå så att utvärderingen skall ge ett så säkert underlag som möjligt för ett slutligt ställningstagande. Även praktiska skäl, bl.a. möjligheten för frivårdsmyndigheterna att förbereda sig genom att ta kontakter med presumtiva arbetsgivare, instruera lekmanövervakare, förbereda arbetsplaner

m.m. talar för att inte förlägga utvidgningen tidigare än försöksperiodens utgång, dvs. vid utgången av år 1992.

Som jag nu berört saknas det enligt min mening anledning att ändra de bestämmelser som gäller för den nuvarande försöksverksamheten i annat hänseende än att verksamheten bör utvidgas till att omfatta hela landet. Den geografiska begränsningen kommer till uttryck i den nuvarande lagens första paragraf. Om begränsningen av försökslagens tillämplighet till vissa tingsrätter tas bort kommer den paragrafen inte att behövas. I det till lagrådet remitterade förslaget föreslog jag som en lämplig lösning att upphäva första paragrafen, numrera om kvarvarande paragrafer i lagen och ändra dess rubrik samt justera övergångsbestämmelsen.

Lagrådet har inte haft någon invändning i sak mot förslaget men anført att lagförslagets tekniska utformning framstår som onödigt omständlig. Lagrådet har anført att det även efter utvidgningen till hela landet är fråga om en försöksverksamhet och att det är en fördel att behålla den nuvarande paragrafnumreringen.

Under den inledande treårsperioden utvärderas försöksverksamheten av BRÅ. Redan nu kan det, som jag ovan nämnt, konstateras att samhällstjänst med allra största sannolikhet kommer att införas som ett permanent inslag i vårt påföljdssystem. När det gäller frågan hur en sådan ordning i detalj bör utformas krävs dock ytterligare beredningsunderlag. Treårsperioden fr.o.m. den 1 januari 1993 kommer emellertid inte att bli föremål för någon egen särskild utvärdering av det slag som är fallet med den nuvarande försöksverksamheten även om det givetvis också under den perioden kommer att göras erfarenheter till stor nytta för ställningstagandet till hur påföljden skall vara utformad. Detta innebär att den andra treårsperioden mer har karaktären av en provisorisk lösning än en egentlig försöksverksamhet. Detta bör enligt min mening markeras genom att ordet försöksverksamhet tas bort ur lagens rubrik. Det framstår som naturligt att vid utvidgningen till hela landet samtidigt redigera lagen så att den inte inleds med en andra paragraf. De av lagrådet påpekade nackdelarna med en omnummerering framstår som överkomliga. Även med min utformning av lagtexten synes lagförslagets rubrik kunna ges den av lagrådet föreslagna enklare lydelsen.

3 Påföljdsutredningens förslag

3.1 Allmänt

Påföljdsutredningen, som tillsattes av den tidigare regeringen, har bedrivit sitt arbete med utgångspunkt från att reglerna om villkorlig frigivning skulle förändras till obligatorisk villkorlig frigivning efter två tredjedelar av strafftiden. Betänkandet behandlar i huvudsak frågor med anknytning till verkställighet av fängelsestraffet. Utredningens överväganden i de frågor av mer allmän betydelse som togs upp i direktiven har utredningen redovisat på annat sätt.

I nästa avsnitt tar jag upp de delar av utredningens betänkande som inte för närvarande föranleder förslag från min sida.

Slopad övervakning efter villkorlig frigivning och obligatorisk frigivningspermission

Påföljdsutredningen föreslår att den som villkorligt friges från fängelsestraff inte skall stå under övervakning. Samtliga som friges skall beviljas frigivningspermission 20 eller 30 dagar före frigivningsdagen, med längre tider för dömda under 23 år. Under permissionen skall personal på anstalterna svara för stöd, hjälp och övervakning av de permitterade.

Förslagen har väckt stark kritik hos remissinstanserna. De har ett sakligt samband med utredningens utgångspunkt att frigivning skall ske obligatoriskt efter två tredjedelar av strafftiden. Som anges i 1992 års budgetproposition avser jag att föreslå regeringen att en utredning skall tillkallas med uppgift att bl.a. ta fram underlag för och lämna förslag till hur frågan om den villkorliga frigivningen skall lösas på sikt. Det är naturligt att även frågorna om frigivningspermission och övervakning efter villkorlig frigivning aktualiseras i det sammanhanget. Det finns därför inte anledning att i detta ärende behandla förslagen. Jag vill tillägga att frågan om frigivningspermission kan komma upp i samband med överväganden om övergång från nuvarande system med obligatorisk halvtidsfrigivning till ett system med fakultativ frigivning efter två tredjedelar av strafftiden (jfr prop. 1991/92:100, bil. 3 s. 45 f.).

Disciplinära åtgärder i fängelse

Utredningen föreslår att den nuvarande ordningen, att viss tid som en fånge avtjänat av fängelsestraffet som disciplinär bestraffning inte skall inräknas i verkställigheten, skall slopas. I dess ställe skall som en disciplinpåföljd införas möjlighet att under viss kortare tid isolera fången från övriga fångar.

Remissutfallet är blandat men övervägande negativt. Frågan om lämpligheten och utformningen av ett disciplinärt bestraffningssystem inom kriminalvården är inte lätt att lösa. Jag är, med hänsyn till det övervägande negativa remissutfallet, inte beredd att nu föreslå någon ändring. Frågan bör istället prövas av en parlamentarisk kommitté med huvuduppgift att utvärdera den s.k. kriminalvårdsreformen (se prop. 1991/92:100, bil 3 s. 61).

Omprövning enligt 7 § tredje stycket Kval

I 7 § tredje stycket lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt föreskrivs att intagen som har dömts för vissa grövre brott skall placeras i slutanstalt om det med hänsyn till arten av hans brottslighet kan befaras att han är särskilt benägen att avvika eller fortsätta brottslig verksamhet av allvarlig karaktär. Enligt fjärde stycket samma paragraf skall ett sådant beslut under alla förhållanden omprövas automatiskt inom sex månader från föregående prövning.

Påföljdsutredningen föreslår, med hänvisning till att omprövningen ofta väcker obefogade förhoppningar, att skyldigheten att automatiskt ompröva beslutet skall tas bort. Omprövning skall då ske om fången begär det, när permissionsansökan prövas samt när det i övrigt finns anledning att ompröva beslutet.

Remissopinionen är delad. JO har avstyrkt förslaget med hänvisning till att bl.a. rättssäkerhetshänsyn låg bakom att den automatiska omprövningen infördes och att övertygande skäl varför den skall slopas inte har anförts av utredningen. Även kriminalvårdsstyrelsen har ställt sig negativ till att helt slopa automatiken i omprövningen.

Även jag finner det angeläget att det finns en garanti för att omprövning sker med inte allt för långa mellanrum. Olägenheterna av nu gällande regler har inte visat sig vara så stora att fångarnas intresse av att få omprövningen gjord skall vika, varför jag inte finner anledning att gå vidare med utredningens förslag i denna del.

Urinprovskontroll inom frivården

Utredningen tar upp frågor rörande möjligheterna att underkasta skyddstillsynsdömda olika prov tagna i syfte att ge besked om den dömda håller sig drogfri. Utredningen föreslår att det skall införas lagstöd för att en fängelsedömd som åtnjuter sådan vistelse i frihet som avses i 34 § KvaL skall kunna ge samtycke till att blod-, urin- eller utandningsprov som ett led i behandlingen tas från honom samt att det beträffande sådana prov från kontraktsvårdsdömda i lagtext skall specificeras vilka prov som kan bli aktuella. Utredningen diskuterar frågan om det bör införas möjligheter att kräva urinprov för kontroll av narkotikamissbruk hos andra skyddstillsynsdömda men avvisar detta.

Frågan om användningen av olika typer av prov beträffande narkotikamissbrukare hänger nära samman med spørsmålet angående den straffrättsliga regleringen av eget missbruk. Inom regeringskansliet förbereds förslag i syfte att skärpa reglerna kring ringa narkotikabrott. Det är lämpligt att behandla frågor om provtagning i samband därmed varför jag nu inte lägger fram något förslag i dessa delar.

3.3 Omhändertagande efter dom på kontraktsvård

Mitt förslag: Domstol skall ha möjlighet att i samband med att häktad döms till kontraktsvård förordna att den dömda skall vara omhändertagen i avvaktan på att han överförs till behandlingshem eller annan vårdgivare enligt behandlingsplanen. Omhändertagandet får pågå i högst sju dagar.

Påföljdsutredningens förslag: Överensstämmer i sak med mitt förslag.

Remissinstanserna har varit positiva till att det införs en möjlighet att säkra verkställigheten av en dom på kontraktsvård. Några har förordat att detta bör ske genom förlängning av häktningen och inte genom omhändertagande. Hovrätten för Västra Sverige har, med hänvisning till att frågan har en sådan principiell räckvidd att dess lösning kräver mera ingående överväganden än den utredningen presenterat, avstyrkt utredningens förslag.

Skälen för mitt förslag: Kontraktsvård är en dom på skyddstillsyn med en kvalificerad föreskrift om att den dömda skall genomgå en behandling enligt en i förväg uppgjord behandlingsplan. Möjligheten att besluta om en sådan föreskrift kan innebära att det enligt 30 kap. 9 § brottbalken finns särskilda skäl för att bestämma påföljden till skyddstillsyn i stället för fängelse.

Kontraktsvård skall också användas som ersättning för fängelsestraff, huvudsakligen i sådana fall då det är fråga om relativt allvarlig, missbruksrelaterad brottslighet (jfr prop. 1986/87:106 s. 35 f.). I dessa fall är det inte ovanligt att den dömda är häktad inför huvudförhandlingen. Med hänsyn till att det i kontraktsvårdsfallen ofta är fråga om ett akut missbruk måste det ofta anses föreligga en stor risk för återfall i missbruk och därmed sammanhängande brottslig verksamhet, om den dömda försätts på fri fot innan han kan påbörja den planerade behandlingen.

Jag delar därför utredningens och remissinstansernas uppfattning att det bör finnas en möjlighet att hålla den kontraktsvårdsdömda frihetsberövad fram till dess att han kan överföras till planerad behandling. Fråga är då om detta skall ske genom fortsatt häktning eller genom ett omhändertagande inom ramen för skyddstillsynspåföljden.

Utredningen har förordat att frihetsberövandet skall ske genom omhändertagande med den huvudsakliga motiveringen att beslut om häktning efter dom i princip förutsätter att den tilltalade har dömts till fängelse. Utredningen har stöd för sitt påstående i ett beslut av JK i vilket denne hävdade att behov av häktning inte föreligger när en omedelbart verkställbar påföljd som skyddstillsyn har valts (JK-beslut 1990, s. 34 ff.). I detta sammanhang skall även nämnas att JO har kritiserat en tingsrätt för att ha häktat en kontraktsvårdsdömd och uttalat att det, med undantag av det särskilt reglerade fallet i 24 kap. 21 § rättegångsbalken med häktning för säkerställande av utvisning, inte någonsin är möjligt att förordna om fortsatt häktning när villkorlig dom eller skyddstillsyn valts som påföljd (JO:s ämbetsberättelse 1990/91 s. 35 ff.).

Även jag är av den uppfattningen att det med hänsyn till regelsystemet i övrigt är lämpligast att beteckna ett frihetsberövande i avvaktan på att ett moment av skyddstillsynsdomen skall kunna verkställas som ett omhändertagande och inte som häktning.

Liksom utredningen anser jag således att det bör införas en möjlighet att genom omhändertagande temporärt beröva en kontraktsvårdsdömd friheten för att säkerställa att den planerade vården kan inledas. Möjligheten att besluta om omhändertagande bör vara begränsad till de fall där den dömda är häktad och den planerade vården förutsätter ett boende hos vårdgivaren, t.ex. i ett behandlingshem eller ett familjehem.

Strävan bör alltid vara att den kontraktsvårdsdömde skall kunna tas emot av vårdgivaren direkt efter domen. Omhändertagande bör ske endast i undantagsfall när det av trängande skäl inte är möjligt att omedelbart ta emot den dömde och det dessutom finns en påtaglig risk att den dömde inte kommer att inställa sig om han inte blir omhändertagen. Jag vill i sammanhanget betona att det även i framtiden skall vara huvudregel att även häktade förs direkt från förhandlingen till vårdgivaren när dom avkunnas omedelbart i anslutning till huvudförhandlingen.

Beslutet om omhändertagande bör upphöra automatiskt när den dömde tas emot av vårdgivaren. Omhändertagandet bör inte under några förhållanden få vara längre än en vecka. I beslutet om omhändertagande bör därför domstolen anmärka att omhändertagandet upphör när vårdgivaren tar emot den dömde samt ange det definitiva slutdatumet för omhändertagandet. I sammanhanget bör påpekas att, även om häktningen hävs i samband med dom, lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl., till följd av stadgandet i 18 § den lagen, fortfarande gäller i tillämpliga delar för frihetsberövandet.

Som lagteknisk lösning har utredningen föreslagit att en bestämmelse om omhändertagande tas in i 28 kap. 11 § brottsbalken. Eftersom denna paragraf behandlar åtgärder som inte aktualiseras i samband med själva domen till skyddstillsyn anser jag, liksom Malmö tingsrätt, att bestämmelsen sakligt sett inte passar i det sammanhanget. Jag föreslår därför att bestämmelsen placeras i en ny paragraf, 6 b §, i 28 kapitlet.

Om den dömde inte fullföljer kontraktsvården enligt behandlingsplanen, kan skyddstillsynsdomen undanröjas och fängelse ådömas. När den dömde har varit omhändertagen under skyddstillsynsskedet uppkommer då fråga om omhändertagandet skall anses som tid under vilken fängelsestraffet verkställts i anstalt. Frågan har lösts på olika sätt tidigare. Sådant omhändertagande som sker när en skyddstillsynsdömd har misskött sig och fråga om undanröjande uppkommer avräknas inte. Omhändertagande efter domstols beslut om undanröjande av skyddstillsynsdom skall dock enligt 33 kap. 5 § andra stycket 3 brottsbalken tillgodoräknas som fängelse tid, vilket framstår som naturligt eftersom omhändertagandet i det fallet endast tjänar syftet att säkerställa verkställigheten av fängelsestraffet.

Det omhändertagande jag nu föreslår syftar till att säkerställa att vård enligt den särskilda föreskriften skall kunna inledas. Det talar närmast för att tiden för omhändertagandet inte skall kunna tillgodoräknas som tid i fängelse. I detta sammanhang kan dock inte bortses från att omhändertagande beslutet, som kan meddelas endast beträffande häktade, i praktiken framstår som en fortsättning av den häkning som den dömde varit föremål för fram till dagen för dom. Övervägande skäl talar därför för att omhändertagandet, vid ett eventuellt undanröjande av skyddstillsynsdomen, bör anses som tid under vilken fängelsestraffet verkställts i anstalt. En bestämmelse härom bör tas in i 33 kap. 5 § andra stycket 3 brottsbalken.

Eftersom beslutet om omhändertagande avser kort tid och endast kan ges i anslutning till en påföljdsform som förutsätter den dömdes samtycke är det i och för sig föga troligt att han vill föra särskild talan mot beslutet om om-

händertagande. Oaktat detta bör en sådan möjlighet finnas när det är fråga om ett frihetsberövande. För att klargöra att den möjligheten skall finnas i detta fall, liksom i andra fall av domstols beslut om omhändertagande, bör texten i 49 kap. 4 § första stycket 6 rättegångsbalken justeras. För att säkerställa en ändamålsenlig hantering i hovrätt av besvär mot endast omhändertagandebesluten bör dessutom ett tillägg göras i 51 kap. 8 § samma balk.

Som lagrådet har påpekat omfattar den föreslagna ändringen i 49 kap. 4 § första stycket 6 rättegångsbalken samtliga av domstol meddelade beslut om omhändertagande vilket innebär att särskild talan kommer att kunna föras även mot domstols omhändertagandebeslut enligt 28 kap. 11 § brottsbalken.

Jag vill avslutningsvis tillägga att överrätt givetvis har att häva ett fortfarande verksamt beslut om omhändertagande om överrätten, med anledning av att den dömda överklagar domen, enligt 28 kap. 5 § första stycket brottsbalken förordnar att vidare verkställighet av skyddstillsynsdomen inte får äga rum.

4 Kostnader

4.1 Samhällstjänst

Såväl lagrådet som justitieutskottet betonade vikten av att försöksverksamheten gavs tillräckliga resurser. Kontakter med företrädare för frivårdsmyndigheterna och vad som kommit fram genom BRÅ:s utvärderingsarbete ger vid handen att avdelade resurser varit tillräckliga för ett kvalificerat arbete med samhällstjänsten. Varje frivårdsdistrikt har tilldelats medel så att en handläggare har kunnat arbeta med samhällstjänstfrågor på heltid. Några egentliga besparingar till följd av att dömda har hållits utanför fängelserna har inte kunnat göras eftersom det hittills har rört sig om för få dömda. Vid en landsomfattande verksamhet blir situationen annorlunda. Även om det ännu är för tidigt att slå fast de ekonomiska konsekvenserna av ett införande av samhällstjänst ger den hittills bedrivna verksamheten vid handen att samhällstjänsten totalt sett kommer att innebära att ett antal fängelseplatser inte behöver tas i anspråk och frivårdens totala extrakostnader i längden i vart fall kommer att vara något lägre än den sammanlagda kostnaden för de fängelseplatserna.

I början måste dock frivårdsmyndigheterna tilldelas extra resurser eftersom mycket arbete ligger koncentrerat till tiden för införande av samhällstjänst, bl.a. arbetet med att få kontakt med ett tillräckligt antal lämpliga arbetsgivare. I årets budgetproposition har också för samhällstjänsten anvisats ytterligare 8 milj. kr. för budgetåret 1992/93 (prop. 1991/92:100 bil. 3 s. 125).

4.2 Omhändertagande efter dom på skyddstillsyn

Under de senaste tre åren har i genomsnitt omkring 360 kontraktsvårdsdomar meddelats per år. Närmare uppgifter om hur många som var häktade

vid domstillfället saknas. Utifrån kriminalvårdsstyrelsens särskilda rapportering av kontraktsvård kan antalet häktade uppskattas till 25–30 procent av de kontraktsvårdsdömda. Även om en relativt stor andel av de häktade skulle komma att vara omhändertagna efter dom under någon dag eller två blir den tillkommande kostnaden inte större än att den kan klaras utan extra resurstillskott.

5 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu anför har inom justitiedepartementet upprättats förslag till dels lag om ändring i brottsbalken, dels lag om ändring i rättegångsbalken, dels lag om ändring i lagen (1989:928) om försöksverksamhet med samhällstjänst.

6 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anför har hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen att anta förslagen till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i rättegångsbalken och
3. lag om ändring i lagen (1989:928) om försöksverksamhet med samhällstjänst.

7 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att 28 kap. 11 § och 33 kap. 5 § brottsbalken skall ha följande lydelse

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

28 kap. 11 §

Uppkommer fråga om att undanröja skyddstillsynen eller att vidta åtgärd som avses i 7 § eller åtgärd för att den dömda skall underkasta sig vård eller behandling, eller har den dömda undandragit sig övervakningen, får övervakningsnämnden eller domstol vid vilken föres talan enligt 8 §, om omständigheterna föranleder det, förordna att den dömda skall på lämpligt sätt omhändertas i avvaktan på vidare förordande. Ett sådant beslut skall omprövas så ofta anledning till det föreligger.

Den som sålunda omhändertas får inte kvarhållas längre än en vecka. Om det finns synnerliga skäl, får dock genom nytt beslut förordnas att han skall kvarhållas ytterligare högst en vecka.

Om det bedöms som påkallat får rätten, i fall som avses i 30 kap. 9 § andra stycket 3, förordna att den dömda, om han är häktad i målet, skall vara omhändertagen till dess han överförs till det behandlingshem eller den vårdgivare som anges i behandlingsplanen. Sådant omhändertagande får inte pågå längre än en vecka.

Är den dömda omhändertagen när domstolen meddelar beslut att skyddstillsynen skall undanröjas, får den förordna att han skall vara omhändertagen till dess beslutet vinner laga kraft.

Efter prövotidens utgång får den omhändertagne inte kvarhållas.

33 kap. 5 §

Dömes någon till fängelse på viss tid eller förordnar rätten, med tillämpning av 34 kap. 1 § 1, att sådan påföljd skall avse ytterligare brott, och har den dömda med anledning av misstanke om brott, som prövats genom dom i målet, under en sammanhängande tid av minst tjugofyra timmar varit berövad friheten som anhållen, häktad eller intagen på en enhet för rättspsykiatrisk undersökning med stöd av 10 § lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning, skall tiden för frihetsberövandet, till den del därunder icke samtidigt skett verkställighet av dom i annat mål, anses som tid under vilken den ådömda påföljden verkställts i anstalt. Domstolen skall i domen angiva det antal dagar påföljden skall anses verkställd. Är den tid varmed ådömt fängelse överstiger frihetsberövandet ringa, må förordnas att fängelsestraffet skall anses helt verkställt genom frihetsberövandet.

Undanröjes villkorlig dom eller skyddstillsyn och dömes i stället till fängelse på viss tid, äger, i den mån tillgodoräknande inte skett enligt första eller tredje stycket, första stycket tillämpning även i fråga om

1. frihetsberövande som föregått den villkorliga domen eller domen på skyddstillsyn,

2. frihetsberövande som föregått dom genom vilken förordnats att den villkorliga domen eller skyddstillsynen skall avse även ytterligare brott samt

3. sådant omhändertagande som avses i 28 kap. 11 § tredje stycket. 3. sådant omhändertagande som avses i 28 kap. 11 § tredje och fjärde styckena.

Dömes någon till böter och har han med anledning av misstanke om brott, som prövats genom dom i målet, varit berövad friheten på sätt som angives i första stycket, må förordnas att påföljden skall anses helt eller delvis verkställd genom frihetsberövandet.

1 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken

dels att 33 kap. 5 § skall ha följande lydelse,

dels att det i 28 kap. skall införas en ny paragraf, 6 b §, av följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

28 kap.

6 b §

I fall som avses i 6 a § första stycket får rätten förordna att den dömda, om han är häktad i målet, skall omhändertas till dess han överförs till det behandlingshem eller den vårdgivare som anges i behandlingsplanen. Omhändertagandet får inte pågå längre än en vecka.

33 kap.

5 §¹

Dömes någon till fängelse på viss tid eller förordnar rätten, med tillämpning av 34 kap. 1 § 1, att sådan påföljd skall avse ytterligare brott, och har den dömda med anledning av misstanke om brott, som prövats genom dom i målet, under en sammanhängande tid av minst tjugofyra timmar varit berövad friheten som anhållen, häktad eller intagen på en enhet för rättspsykiatrisk undersökning med stöd av 10 § lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning, skall tiden för frihetsberövandet, till den del därunder icke samtidigt skett verkställighet av dom i annat mål, anses som tid under vilken den ådömda påföljden verkställts i anstalt. Domstolen skall i domen angiva det antal dagar påföljden skall anses verkställd. Är den tid varmed ådömt fängelse överstiger frihetsberövandet ringa, må förordnas att fängelsestraffet skall anses helt verkställt genom frihetsberövandet.

Undanröjes villkorlig dom eller skyddstillsyn och dömes i stället till fängelse på viss tid, äger, i den mån tillgodoserande inte skett enligt första eller tredje stycket, första stycket tillämpning även i fråga om

1. frihetsberövande som föregått den villkorliga domen eller domen på skyddstillsyn,

2. frihetsberövande som föregått dom genom vilken förordnats att den villkorliga domen eller skyddstillsynen skall avse även ytterligare brott samt

3. sådant omhändertagande som avses i 28 kap. 11 § tredje stycket.

3. sådant omhändertagande som avses i 28 kap. 6 b § eller 11 § tredje stycket.

¹ Senaste lydelse 1991:1138.

Dömes någon till böter och har han med anledning av misstanke om brott, som prövats genom dom i målet, varit berövad friheten på sätt som angives i första stycket, må förordnas att påföljden skall anses helt eller delvis verkställd genom frihetsberövandet.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1992.

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken att 49 kap. 4 § och 51 kap. 8 § skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

49 kap.

4 §²

Talan mot underrätts beslut under rättegången skall föras särskilt, om rätten

1. avvisat ombud, biträde eller försvarare eller ogillat ett yrkande härom;
2. ogillat tredje mans yrkande att få som intervenient deltaga i rättegången;
3. förelagt en part eller någon annan att förete skriftligt bevis eller att tillhandahålla föremål för syn eller besiktning eller vid prövning enligt 3 kap. 3 § andra stycket 4 eller 5 tryckfrihetsförordningen eller 2 kap. 3 § andra stycket 4 eller 5 yttrandefrihetsgrundlagen funnit det vara av synnerlig vikt att en uppgift som avses där lämnas vid vittnesförhör eller förhör med en part under sanningsförsäkran;

4. utlåtits sig angående ådömande av förelagt vite eller hån eller om ansvar för forseelse i rättegången eller angående skyldighet för någon, som ej är part eller intervenient, att gottgöra i rättegången vållad kostnad;

5. utlåtits sig angående ersättning eller förskott av allmänna medel till målsägande eller angående ersättning eller förskott till biträde, försvarare, vittne, sakkunnig eller annan, som ej är part eller intervenient;

6. utlåtits sig i tvistemål angående kvarstad eller annan åtgärd enligt 15 kap. eller i brottmål angående häktning eller åtgärd, som avses i 25–28 kap.;

6. utlåtits sig i tvistemål angående kvarstad eller annan åtgärd enligt 15 kap. eller i brottmål angående häktning, åtgärd som avses i 25–28 kap. eller omhändertagande enligt 28 kap. brottsbalken;

7. avslagit begäran om biträde eller försvarare eller till sådant uppdrag förordnat annan än part föreslagit;

8. utlåtits sig i annat fall än som avses i 5 eller 7 i fråga som gäller allmän rättshjälp; eller

9. avslagit begäran om rättshjälp åt misstänkt i brottmål eller om ersättning eller förskott till part, som åtnjuter sådan förmån.

Särskild talan skall föras genom besvär. Är fråga om beslut, som avses i 1, 2, 3, 7, 8 eller 9, åligger den som vill föra talan att, om beslutet meddelats vid sammanträde för förhandling, genast och eljest inom en vecka från den dag, då han erhöll del därav, anmäla missnöje; försummas det, äge han ej vidare rätt till talan. Rätten pröva genast, om anmälan rätteligen gjorts.

I fråga om missnöjesanmälan av myndigheter, som enligt lag eller förordnande med stöd av lag är behöriga att överklaga beslut som avses i andra stycket, gäller följande. Har beslutet meddelats vid sammanträde för förhandling vid vilken myndigheten inte har varit företräd, skall missnöje anmälas senast en vecka från dagen för beslutet.

² Senaste lydelse 1991:1561.

51 kap.

8 §³

För målets beredande skall vadeinlagan med därvid fogade handlingar delges vadesvaranden, som skall föreläggas att avge skriftligt genmäle.

Om det är uppenbart att vadetalan är ogrundad, får hovrätten dock genast meddela dom i målet utan att någon åtgärd enligt första stycket vidtas.

Om tingsrätten har avslagit ett yrkande om åtgärd, som avses i 26–28 kap., eller förordnat om att en sådan åtgärd skall hävas, får hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla till dess något annat bestäms. Om tingsrätten har beviljat åtgärd som nu sagts, får hovrätten omedelbart förordna att vidare åtgärd för verkställighet av beslutet inte får äga rum. I frågor om häktning *eller* reseförbud får hovrätten göra ändring i tingsrättens beslut även om motparten inte hörts.

Om tingsrätten har avslagit ett yrkande om åtgärd, som avses i 26–28 kap., eller förordnat om att en sådan åtgärd skall hävas, får hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla till dess något annat bestäms. Om tingsrätten har beviljat åtgärd som nu sagts, får hovrätten omedelbart förordna att vidare åtgärd för verkställighet av beslutet inte får äga rum. I frågor om häktning, reseförbud *eller omhändertagande enligt 28 kap. brottsbalken* får hovrätten göra ändring i tingsrättens beslut även om motparten inte hörts.

Om hovrätten beslutat häkta någon som inte är närvarande vid rätten, skall 24 kap. 17 § tredje och fjärde styckena tillämpas.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1992.

³ Senaste lydelse 1987:1211.

Lag om

dels fortsatt giltighet av lagen (1989:928) om försöks-
verksamhet med samhällstjänst, dels ändring i samma lag;

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1989:928) om försöksverksamhet
med samhällstjänst, som gäller till utgången av år 1992,

dels att 1 § skall upphöra att gälla,

dels att i nuvarande 3–6 §§ "2 §" skall bytas ut mot "1 §",

dels att nuvarande 2–6 §§ skall betecknas 1–5 §§,

dels att rubriken samt övergångsbestämmelsen skall ha följande lydelse.

Lag om samhällstjänst

Denna lag träder i kraft den
1 januari 1990 och upphör att gälla
vid utgången av år 1992. Har före-
skrift enligt 2 § meddelats innan la-
gen upphört att gälla, skall dock be-
stämmelserna i 2–6 §§ fortsätta att
tillämpas.

Denna lag träder i kraft den
1 januari 1990 och upphör att gälla
vid utgången av år 1995. Har före-
skrift enligt 1 § meddelats innan la-
gen upphört att gälla, skall dock be-
stämmelserna i 1–5 §§ fortsätta att
tillämpas.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1993.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde den 30 januari 1992

Närvarande: justitierådet Bengt Rydin, regeringsrådet Stig von Bahr,
justitierådet Inger Nyström.

Enligt protokoll vid regeringssammanträde den 23 januari 1992 har regeringen på hemställan av statsrådet Hellsvik beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i rättegångsbalken och
3. lag om dels fortsatt giltighet av lagen (1989:928) om försöksverksamhet med samhällstjänst, dels ändring i samma lag.

Förslagen har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Erik Brattgård.

Förslagen föranleder följande yttrande av lagrådet:

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

Lagrådet lämnar förslaget utan erinran.

Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

49 kap. 4 §

I paragrafen regleras rätten att föra särskild talan mot underräns beslut under rättegången. Enligt förslaget skall vad som f.n. är föreskrivet om besvär över beslut i brottmål angående bl.a. häktning gälla även beslut om omhändertagande enligt 28 kap. brottsbalken.

Lagrådet har inget att invända mot att beslut om omhändertagande vad gäller besvärsmått behandlas på samma sätt som beslut om exempelvis häktning. I tydlighetens intresse bör dock här framhållas att lagförslaget enligt sin lydelse omfattar inte bara omhändertagande efter dom på kontraktsvård (den föreslagna 28 kap. 6 b § brottsbalken) utan även domstols beslut om omhändertagande i samband med undanröjande av skyddstillsyn (28 kap. 11 § brottsbalken).

Förslaget till lag om dels fortsatt giltighet av lagen (1989:928) om försöksverksamhet med samhällstjänst, dels ändring i samma lag

Påföljdsformen samhällstjänst har använts av tingsrätterna på fem orter sedan den 1 januari 1990 som en försöksverksamhet. Denna skall enligt föreläggande 1989 års lag upphöra vid utgången av år 1992. I lagrådsremissen föreslås att försöksverksamheten skall utvidgas till hela landet och gälla under perioden den 1 januari 1993 – den 31 december 1995. Först därefter anses, om erfarenheterna av lagens tillämpning visar sig vara fortsatt goda, tiden

mogen för att införliva samhällstjänst bland andra påföljdsformer i brottsbalken.

Prop 1991/92:109
Bilaga 3

Lagrådet har i sak inte något att erinra mot det framlagda lagförslaget. Anmärkas kan dock att det alltjämt är fråga om en försöksverksamhet. Även med den nu föreslagna utvidgningen av det geografiska tillämpningsområdet ger lagens gällande rubrik således täckning för lagens innehåll. Rubriken bör därför enligt lagrådets mening kunna behållas i sin nuvarande lydelse.

Det remitterade lagförslagets tekniska utformning framstår som onödigt omständlig och ger ett intryck av att ändringarna är mer omfattande än de i själva verket är. Såväl vid den fortsatta tillämpningen av lagen som vid en kommande utvärdering av den måste det dessutom anses vara en fördel, om den hittillsvarande paragrafnumreringen (2–6 §§) lämnas oförändrad. För detta talar också att lagen bara avses gälla under en begränsad tid.

Med hänvisning till det anförda vill lagrådet ifrågasätta, om inte syftet med lagändringarna i stället kan tillgodoses förslagsvis genom följande enklare utformning av lagtexten:

"Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1989:928) om försöksverksamhet med samhällstjänst

dels att 1 § skall upphöra att gälla,

dels att lagen i övrigt skall fortsätta att gälla till utgången av år 1995.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1993. Har föreskrift enligt 2 § meddelats före utgången av år 1995, skall bestämmelserna i 2–6 §§ fortsätta att tillämpas."

Med denna uppläggnig synes lagförslaget kunna ges rubriken "Lag om ändring i lagen (1989:928) om försöksverksamhet med samhällstjänst".

Sammanfattning av BRÅ:s delrapport Samhällstjänst som alternativ till fängelse – Sammanställning över de första 15 månadernas försöksverksamhet.

Prop 1991/92:109
Bilaga 4

Under de första 15 månaderna dömdes 107 personer till samhällstjänst. Preliminära analyser, som bör betraktas med stor försiktighet, tyder på att samhällstjänst ersatt fängelse i omkring tre fjärdedelar av de fallen. Uppskattningsvis har samhällstjänst under 1990 ersatt knappt fyra procent av samtliga meddelade fängelsedomar i försöksområdena och elva procent av de domar som avsåg 18–24-åringar dömda till högst tolv månaders fängelse.

Domstolarna dömdo till samhällstjänst i drygt hälften av de 204 mål i vilka frivården hade bedömt den tilltalade som lämplig att utföra sådan. I 18 procent av fallen dömdes till fängelse och i 28 procent av fallen dömdes till icke frihetsberövande påföljd. Av fängelsedomarna framgår att valet av fängelse som påföljd motiverades med brottslighetens art i drygt 30 procent och med att förutsättningar att döma till skyddstillsyn saknades i omkring 50 procent.

25 procent av de dömda fick minsta antalet timmar, 40, och 14 procent maximalt antal timmar, 200.

Cirka 70 procent av dem som erhöll samhällstjänst var under 25 år och omkring 60 procent hade tidigare dömts till strängare straff än böter. De vanligaste huvudbrotten var misshandel, stöld och rattfylleri. Hälften av dem som dömdes till samhällstjänst hade arbete som huvudsaklig sysselsättning.

I mars 1991 hade 62 personer avslutat sin samhällstjänst. Omkring en fjärdedel hade någon gång varit föremål för ingripande av övervakningsnämnd på grund av misskötsamhet eller försumlighet. Åtta personer (13 procent) fick sin dom undanröjd och förvandlad till fängelse.

Knappt hälften genomförde sitt första arbetspass inom två veckor från dom och 80 procent inom fyra veckor. Vanligtvis utfördes 1–4 arbetspass i veckan, vardera på 2–5 timmar. En dom på 40 timmar avvecklades i regel på 1–3 månader, en dom på 200 timmar på 3–7 månader.

I 87 procent av fallen ändrades den ursprungliga arbetsplanen, oftast till följd av önskemål från arbetsgivaren men i drygt en tredjedel av fallen på grund av försumlighet av den dömdo.

Det har inte varit några svårigheter för frivården att finna lämpliga arbetstillfällen till de dömda. De mest anlitade arbetsgivarna var olika idrottsorganisationer, kyrkan, Länkarna, Riksförbundet för Hjälp åt Läkemedelsmissbrukare (RFHL), handikapprörelsen och Röda korset. Dominerande arbetsuppgifter var underhållsarbete/trädgårdsarbete, städ- och köksarbete samt kontors- och receptionsarbete.

Regeringens proposition.....	1
Propositionens huvudsakliga innehåll.....	1
Propositionens lagförslag.....	2
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 6 februari 1992.....	7
1 Inledning.....	7
2 Samhällstjänst.....	8
2.1 Bakgrund.....	8
2.2 Motivering.....	9
2.2.1 Försöksverksamhetens inledning.....	9
2.2.2 Samhällstjänst även efter år 1992?.....	10
3 Påföljdsutredningens förslag.....	12
3.1 Allmänt.....	12
3.2 Frågor som inte bör föranleda förslag i detta sammanhang.....	13
3.3 Omhändertagande efter dom på kontraktsvård.....	14
4 Kostnader.....	17
4.1 Samhällstjänst.....	17
4.2 Omhändertagande efter dom på skyddstillsyn.....	17
5 Upprättade lagförslag.....	18
6 Hemställan.....	18
7 Beslut.....	18
 Bilaga 1 Påföljdsutredningens lagförslag.....	19
Bilaga 2 Lagrådsremissens lagförslag.....	21
Bilaga 3 Lagrådets yttrande.....	26
Bilaga 4 Sammanfattning av BRÅ:s delrapport, Samhällstjänst som alternativ till fängelse.....	28

